

HELYKÖTŐDÉS ÉS TOPOLOGIAI IDENTITÁS VIZSGÁLATA SZEGED TELEPÜLÉSKÉPI SZEMPONTBÓL ELTÉRŐ KARAKTERŰ TERÜLETEIN

Várkonyi Gábor István

SZTE BTK Pszichológiai Intézet, gabor.varkonyi07@gmail.com

Kutatásom a helykötődés és topológiai identitás összefüggéseivel foglalkozik. Megalkottam a Topológiai Identitás Skála (Félonneau, 2004) és egy helykötődést mérő eszköz (Hernandez et al., 2007) magyar nyelvű változatát, melyek a feltáró- és megerősítő faktorelemzéseket követően az eredetiektől eltérő faktorszerkezettel, de jó illeszkedési mutatókkal és megbízhatósági értékekkel rendelkező, érvényes mérőeszközöknek bizonyultak. Online vizsgálatom során a szegedi mintán (N=254) a vizsgált településrészeket a Településképi Arculati Kézikönyv településképi szempontból eltérő jellegű területei alapján határoltam le és hasonlítottam össze. A történeti területeken élők topológiai identitása szignifikánsan alacsonyabb volt a lakótelepek, lakóparkok és alacsony intenzitású területek lakosaihoz képest. A helykötődés tekintetében nem mutatkozott különbség. Az urbanofil és urbanofób attitűddel rendelkezők számarányában sem mutatkozott jelentős különbség az egyes településrészekben. Az urbanofil attitűd az extroverzív személyiségvonással szignifikáns kapcsolatban állt, a topológiai identitással azonban nem függött össze. A tősgyökeres szegedi lakosok topológiai identitása szignifikánsan magasabb a betelepültekénél, míg helykötődés tekintetében nincs különbség. A nők helykötődése és topológiai identitása szignifikánsan erősebb, mint a férfiaké. Az életkor a helykötődéssel gyenge, a topológiai identitással közepesen erős együtt járást mutatott a vizsgálat eredményei szerint.

Kulcsszavak: helykötődés, helyidentitás, topológiai identitás, urbanofil attitűd, urbanofób attitűd, extroverzió

Köszönetnyilvánítás: Szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Szokolszky Ágnesnek szakmai tanácsaiért és biztatásáért, melyekkel a munka során végigkísért. Köszönöm minden szegedi kitöltőnek is, hogy időt szakítottak a kérdőívemre.

A helyekkel való kapcsolat kutatásával számos tanulmány foglalkozik, azonban az egyes fogalmakkal és azok egymáshoz való viszonyával kapcsolatban nincs teljes egyetértés (Lewicka, 2008). Abban viszont kialakult konszenzus, hogy a helyekkel való érzelmi kapcsolat erősödése hozzásegít egy kiegyensúlyozottabb pszichés állapot eléréséhez (Rowles, 1990 id. Lewicka, 2008). A településfejlesztési koncepciók kidolgozása során gyakran megoldandó feladat a lakosság helyben tartásának elősegítése, az elvándorlás csökkentése. Ennek lehet egyik eszköze a településhez való kötődés és a vele való azonosulás erősödésének támogatása, melyhez első lépésként mérnünk kell tudni ezeket a konstruktumokat.

A helykötődésnek és topológiai identitásnak egy város egészének vizsgálatára alkalmas, magyar nyelvű mérőeszköze tudomásom szerint nincs publikálva. Kutatásomban a Topológiai Identitás Skála (Félonneau, 2004) és egy helykötődést mérő eszköz magyar verzióját kíséreltem meg elkészíteni szegedi mintán, és összefüggéseket kerestem a mért konstruktumok, demográfiai jellemzők, a városhoz való viszonyulás és az extroverzió mint személyiségvonás között. Városi környezetben az eddigi kutatások összefüggést találtak a topológiai identitás erőssége és a városhoz való pozitív viszonyulás között (Félonneau, 2004). Ugyanakkor a város túltöltő, túlingerlő jellege különböző megküzdési módokat eredményezhet (Dúll, 2009), mely szintén hatással lehet az identitás alakulására. A Településképi Arculati Kézikönyvek eltérő építészeti karakterek alapján határolnak le településrészeket. Környezetpszichológiai szempontból azt fontos vizsgálni, hogy az eltérő épített környezetek hogyan hatnak az ott lakó emberekre. Vizsgálatom e tekintetben feltáró jellegű, a településrészek összehasonlításának hiánya és a sok esetben egymásnak ellentmondó szakirodalmi adatok miatt.

Hely-, városi- és topológiai identitás

Dúll (1996) szerint az énidentitás fejlődésében szerepet játszó tényezők között nagyobb figyelmet kell fordítani a fizikai környezet hatásaira. A környezetünkben végbemenő változásoknak (pl. épített környezet változása, költözés) jelentős hatása van az énidentitásunkra. A „helyidentitás” fogalmának két különböző jelentése van. Az egyik értelemben az identitás kifejezetten a helyre vonatkozik, annak olyan jellegzetes vonásaira, alkotóelemeire, melyektől megkülönböztethető lesz és biztosítja időbeli folytonosságát. A „genius loci” (hely szelleme) koncepciója próbálja leírni a helynek ezt a megfoghatatlan, mégis általánosan elfogadott egyedi karakterét (Stedman, 2003 id. Lewicka, 2008). A másik értelemben a pszichológiában a helyidentitás az egyénre vonatkozó pszichológiai konstruktum. A Proshansky és mtsai (1983) által megfogalmazott helyidentitás-elmélet szerint az én szubjektív érzését nem csak más személyekkel való kapcsolataink határozzák meg, hanem különböző fizikai környezetekhez való viszonyaink is. A helyidentitás az énidentitás olyan alstruktúrája, amely széles körű ismereteket tartalmaz a fizikai világról, melyben az egyén él. Nem egyszerűen érzelmi kötődés egy helyhez, hanem összetett kognitív struktúra, amely a fizikai környezet komplexitásáról és sokféleségéről szóló emléket, jelentéstartalmat, gondolatot, érzést, attitűdöt, értéket,

preferenciát jelenít meg. Az ilyen, fizikai környezethez kapcsolódó kogníció magja a személy környezeti múltja, mely olyan helyeket jelent, melyek a személy számára jelentőséggel bírnak. Düll (1996) szerint a helyidentitás hasonlóan működik más kognitív rendszerekhez, befolyásolja észlelésünket és gondolkodásunkat a világgal való tranzakciónk során. A helyidentitás nem csak személyes tapasztalatokból épülhet, hanem mások helyekkel kapcsolatos véleménye is befolyással van rá.

Lalli (1992) bevezette a városhoz kapcsolódó identitás fogalmát, mely a helyidentitáshoz hasonlóan az éniidentitás része, azonban a városhoz kapcsolódó identitás kifejezetten települések egészére vonatkozik és túlmutat a kognitív kereteken. Lalli (1992) a városhoz kapcsolódó identitás operacionalizálása során öt faktort azonosított. Az *értékelés* (evaluation) skála összehasonlító értékelésre irányul a saját és más városok között („énfelnagyítás”), továbbá a város észlelt egyediségét méri. A *folytonosság* a városi környezet jelentőségét méri a személyes időbeli folytonosság észlelésében. A *kötődés* (attachment) általánosságban méri, hogy mennyire érzi magát az illető otthon a városban. Az *ismerősség* (familiarity) a mindennapi tapasztalatok hatását, a sikeres tájékozódást méri. Az *elkötelezettség* (commitment) a városnak az egyén jövőbeni terveiben való szereplését, a helyben maradás szándékát méri.

Lalli (1992) szerint az énfelnagyítás motívuma fontos szerepet játszik a városi identitást formáló szociális konstrukciók létrejöttében. Sok esetben a városnak tulajdonított vonás csak az ott lakók véleményét tükrözi, eltúlozva annak valódi nagyságát vagy minőségét. Ez a jelenség magyarázható a saját csoporttal való elfogultsággal. Az adott helyen élés hossza csak akkor erősíti az identitást a hely irányába, ha szociális kapcsolatokkal is rendelkezik az illető, nem pedig elszigetelten él. A szociális kapcsolatok alapvető feltételei az éniidentitás, azon belül a helyidentitás fejlődéséhez (Gerson et al., 1977 id. Lalli, 1992).

Félonneau (2004) megalkotta a topológiai identitás fogalmát, mely elméleti koncepcióját tekintve Proshanszky és munkatársai (1983) helyidentitás és Lalli (1992) városhoz kapcsolódó identitás fogalmára épül, melyektől alapvetően abban különbözik, hogy szociális dimenziót is tartalmaz az egyén környezetével kapcsolatban. A topológiai identitás egy helyhez és az ott lakókhöz kötődő érzelmi tudatosságot, egy környezetről való kollektív, kulturálisan átítatott gondolkodási módot jelent. Szociálpszichológiai helyidentitásnak is nevezhetnénk a szerző szerint.

A szakirodalom megkülönbözteti a helyidentitást és a helyidentifikációt. Forrest & Kearns (2001) szerint a helyidentitás akkor jelenik meg, amikor a környezet különleges, egyedi és végül a személyes identitás részévé válik. Hasonlóan a helyidentifikáció az identitásnak kifejezetten a helyre vonatkozó dimenzióit tartalmazza, de csoporttagságot is kifejez azon emberek irányába, akik lakóhelyük által határozzák meg magukat (Twigger-Ross & Uzzell, 1996 id. Tournois & Rollero, 2020). A helyidentifikáció esetében a hangsúly a helyen van, míg a helyidentitás esetében az azonosulás pszichológiai konstruktumán. A két fogalmat sok esetben felcserélik.

Helykötődés

A helykötődés fogalma eltér a helyidentitástól. Hidalgo és Hernandez (2001) szerint a helykötődés egy érzelmi kapcsolódás bizonyos helyek irányába, ahol az illető általában jelen van és kényelmesen, biztonságosan érzi magát. Ezek a helyek méretükben és funkcióikban különbözőek lehetnek (pl. lakókörnyezet, város). Lewicka (2008) az észlelés kettős folyamat elméletére alapozva kifejti, hogy egy hely minél inkább egy magasabb értelmezési kategória szimbólumaként szerepel az emberek tudatában (pl. nemzet, vallás), az irányába kialakuló attitűd annál inkább abból a kategóriából ered, nem pedig a hely egyedi jellemzőiből. Egy város minél inkább „önálló” az emberek tudatában, minél kevésbé azonosítják egy általános kategóriával, az irányába kialakuló attitűd annál inkább alapszik a fizikai környezet jellegzetességein, például a történeti emlékeken. Ez a különbség az általa vizsgált két város között is megmutatkozott (Wroclaw és Lviv). Mindkét településre jellemző volt, hogy a történeti városrészben élők helykötődése szignifikánsan magasabb volt a városrészre és a városra vonatkozóan is, mint a modern negyedekben élőké, azonban az egyediségét jobban megőrző Wroclawban erősebbnek mutatkozott ez a mintázat.

Tournois és Rollero (2020) megelőző kutatásokra hivatkozva kijelentik, hogy az egyén és környezete között két összefüggő, de mégis eltérő kapcsolat van. A helykötődés affektív jellegű, egy érzelmi kötelék a helyek iránt, míg a helyidentitás vagy a helyidentifikáció kognitív természetű, az egyén fizikai környezetéhez tartozó kognícióit jelenti. A helykötődés erősebb azoknál az embereknél, akik pozitívan értékelik környezetüket (Rollero, 2013 id. Tournois & Rollero, 2020). Lewicka (2008) szerint a helykötődés legerősebb bejósolója a városban eltöltött idő. Az életkorral, nemmel, képzettséggel kapcsolatosan nem talált összefüggést.

A helyidentitás és helykötődés kapcsolata a demográfiai jellemzőkkel

Lalli (1988) kimutatta, hogy a településen született lakosok identitása erősebb, mint azon lakóké, akik máshol születtek, függetlenül attól, hogy mennyi ideje élnek az adott településen. Egy későbbi vizsgálatában (Lalli (1992) viszont nem mutatkozott jelentős különbség a településen és máshol született lakosok identitására vonatkozóan, ha az ott lakás időtartamát statisztikailag kontrollálták, bár a második vizsgálat kisebb elemszámon alapult.

Belgrád viszonylatában viszont Tournois és Rollero (2020) meglepő módon azt találták, hogy a nem Belgrádban születettek helyidentifikációja és helykötődése is magasabb volt az őslakosokénál. Ezt az eredményt annak tulajdonították, hogy az ország, melynek fővárosában laknak, az utóbbi évtizedekben sokszor változtatta nevét és határait, így nehezen alakulhatott ki erős identitás a bizonytalan politikai környezetben. A belgrádi lakosok körében az idősebb emberek erősebb helykötődéssel és helyidentifikációval rendelkeztek, mint a fiatalabbak. A nemek között nem találtak különbséget sem a helykötődés, sem a helyidentifikáció vonatkozásában. Ennek egyik okaként a szerzők egy 2018-

as jelentésre hivatkoznak (World Economic Forum, 2018), mely a férfiak és nők lehetőségeinek különbségét vizsgálta négy területen (egészségügy, oktatás, gazdaság, politika). Ebben a 144 országot tartalmazó rangsorban Szerbia a 38., tehát a férfiak és nők lehetőségei, szerepei között nincs nagy különbség, ami hatással lehet a városban élésük módjára is. Megemlíti azonban a szerző, hogy több olyan országban is találtak különbséget a helyidentifikáció és helykötődés között, akik szintén előkelő helyet foglalnak el ezen a listán.

Hernandez és munkatársai (2007) kanári-szigeteki lakosok körében végzett vizsgálataik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a helykötődés hamarabb alakul ki, mint a helyidentitás, különösen a más településen születetteknél. Az őslakosoknál erősebb volt a várossal való identitás, mint a környékkel, a bevándorlóknál nem találtak ilyen különbséget. A kötődés és identitás erőssége közti különbségek függetlennek mutatkoztak a helyben lakás hosszától. Más vizsgálatok szerint az erősebben azonosulók pozitívabban értékelik a városi környezet minőségét, függetlenül az életkortól és az ott tartózkodás hosszától (Lalli, 1988 id. Lalli, 1992; Lalli, 1992). Az erősebb helykötődéssel rendelkező emberek általában tovább élnek ugyanazon a helyen (Hernandez et al., 2007).

Urbanofil és urbanofób attitűdök

Félonneau (2004) a várossal kapcsolatos szociális reprezentációkat is vizsgálta, melyek társas tapasztalásokon alapulnak és különböző értékeket hordoznak, ezért ezek a szubjektív egyén egyfajta mély kifejeződését tartalmazzák az ő referencia pontjain és városi tapasztalatain keresztül. A meggyőződések, referenciák és tapasztalatok az attitűdökön keresztül fejeződnek ki, melyek lehetnek kedvezőek vagy ellenszenvesek a várossal kapcsolatban. Ezeket a várossal kapcsolatos reprezentációkat is vizsgálta a szerző és arra volt kíváncsi, hogy azok milyen összefüggésben állnak a topológiai identitással. Az ideális városhoz való viszonyulás alapján megkülönböztet „urbanofil” attitűddel rendelkező lakosokat, akik jellemzően szeretik a városi nyüzsgést, szeretnek városban élni, míg az „urbanofób” karakter kerülné a zsúfoltságot, a forgalmat, biztonságos, zöld várost kedvel. Kutatásai szerint az urbanofil attitűddel rendelkezőknek erősebb a topológiai identitása.

Városrészekre vonatkozó kutatások

Lalli (1992) szerint a városrészek is rendelkeznek különböző szociális, gazdasági vagy esztétikai identitás formátumokkal, melyek segítségével az ott lakók meg tudják különböztetni magukat más városrészekben lakóktól. A fizikai környezettel való kapcsolat az ott tartózkodás hosszával arányosan erősebbé teszi az azonosulást (Becker & Keim, 1973 id. Lalli, 1992; Lalli, 1988 id. Lalli, 1992). Az identitás még erősebb lesz, ha egy történelmi jelentőségű műemlék vagy alkotás is található az adott településen (Becker & Keim, 1973 id. Lalli, 1992). Az emberek

általában a történelmi jelentőségű helyeket kedvelik, a modernnel szemben (Nasar, 1998 id. Lewicka, 2008). A lakótelepek ezzel szemben sem az identitás kialakításában, sem annak kommunikálásában nem működnek jól. Ezek a házak kevésbé perszonalizálhatók, nincsenek félpublikus terek, ahol szociális háló szövődhetne, ezért a lakótelepi lakások esetében nem vagy nehezebben fejlődik ki a helyidentitás (Niit, 1993 id. Dúll, 1995).

A jelentős zöldfelületekkel rendelkező városrészekhez való kapcsolódást támaszthatja alá a „biofília” fogalma, mely szerint az embernek belső érzelmi vonzódása van más élő organizmusokhoz. Ez a születésünktől fogva velünk lévő adottság tanulási folyamatokon keresztül nyilvánul meg (Wilson, 1984 id. Rácz, 2011). Rácz (2011) szerint a fogalom nem csak fizikai síkon értendő, a humán irányultságra is vonatkozik esztétikai, kognitív, spirituális értelemben. Így az etikus emberi gondoskodás, a környezet és a biodiverzitás fenntartásának alapját alkotja. A parkok és a kertek ebben az értelemben azt jelzik, hogy a környezet biztonságos, megnyugtató. Más szerző szerint azonban bármilyen környezettel szemben lehet ambivalens a viszonyulásunk (Tuan, 1990 idézi Félonneau, 2004).

A város túlingerlő szerepe

Milgram (1970) a városi környezet túlzottan ingergazdag, ezáltal túlterhelő, „túltöltő” hatását emelte ki. A városi környezet nap mint nap túlingerli az ember érzékszerveit, elfárasztja idegrendszerét és kihívások elé állítja érzelmi, kognitív és társas interakciós készségeit. A városi környezet „túltöltő” jellege azonban vonzó is lehet az emberek számára és hozzájárul a városi identitás kialakulásához (Dúll, 2009). Adódik a kérdés: vajon milyen személyiségjegyekkel rendelkező embereknek kedvez ez a túlingerlő környezet? Feltételezhető, hogy az extrovertált-introvertált dimenziók mentén találhatunk különbséget az identitás erősségére vonatkozóan. A felszálló retikuláris aktiválórendszer (ARAS) egyebek mellett a nagyagykéreg általános aktivitását befolyásolja, Eysenck szerint az ARAS személyre jellemző nyugalmi aktivitása magasabb az introvertáltaknál, mint az extrovertáltaknál. Az introvertáltak magasabb nyugalmi arousal szintje könnyebben emelkedik túlzottan magasra, ezért lehetnek visszahúzóbbak és érzékenyek a túlingerlésre. Az extrovertáltak viszont keresik az ingerlést agykérgi izgalmi szintjük emelése érdekében (Carver&Scheier, 2006).

A kutatás célja és hipotézisei

Kutatásom célja, hogy szegedi lakosok körében végzett felmérés során megvizsgáljam a helykötődés és a topológiai identitás jellemzőit, kapcsolatát egymással, a demográfiai jellemzőkkel, az urbanofil-urbanofób attitűdökkel és az extroverzió személyiségjegyével. A mintát Szeged településképi szempontból eltérő jellegű településrészei szerint csoportokra bontottam, a Településképi Arculati Kézikönyvének leírása alapján. Ez a lehatárolás tényleges építészeti

karakterek alapján történt, mely véleményem szerint megragadhatóvá teszi a környezetpszichológiai hatásokat.

Amennyiben a topológiai identitás skála (Félonneau, 2004) és a helykötődés skála (Hernandez et al, 2007) feltáró- és megerősítő faktorelemzést követően a szegedi mintán is használhatónak bizonyul, a következő hipotézisekre keresem a választ: H1: A történeti városrészekben és kertvárosi környezetben élők topológiai identitása szignifikánsan erősebb, mint a lakótelepeken, lakóparkokban és átalakuló városrészekben élőké (Niit, 1993 id. Dúll, 1995; Becker & Keim, 1973 id. Lalli, 1992). H2: A helykötődés mértékében nincs különbség a városrészek lakói között (Hernandez et al., 2007). H3: A történeti városrészben és lakótelepeken, lakóparkokban élők inkább urbanofil attitűddel rendelkeznek (Félonneau, 2004). H4: Az urbanofil attitűddel rendelkezők inkább extrovertáltak (Félonneau, 2004; Dúll, 2009).

MÓDSZEREK

Résztvevők

A kérdőívcsomag kitöltése önként jelentkezés alapján, online felületen, jellemzően közösségi oldalak szegedi csoportjaiban történt megosztás után történt. A vizsgálatban 264 fő vett részt, akik közül 10 fő nem szegedi lakos volt, így őket ki kellett zárni az elemzésből. 254 fő adataival dolgoztam, a minta 71,7%-a nő, 28,0%-a férfi, míg 0,4% (1fő) nem szeretett volna válaszolni a nemét firtató kérdésre. Az átlagéletkor 54,1 év volt, a legfiatalabb kitöltő 18 éves, a legidősebb 80 éves. A kitöltők 84,6%-a Szegeden dolgozik, 55,1%-a (140 fő) születése óta Szegeden él, míg 44,9% más városban született vagy időközben máshol is lakott (114 fő). Átlagosan 41,3 évet éltek Szegeden a kutatásban részt vevők. A Településképi Arculati Kézikönyv által lehatárolt településrészek szerint 39 fő (21,5%) a történeti beépítésű területeken, 64 fő (35,4%) alacsony intenzitású beépítések területén, 47 fő (26,0%) lakóparkban vagy lakótelepeken, 30 fő (16,6%) átalakuló területen és 1 fő (0,6%) egyéb területen él.

Vizsgálati eszközök

Topológiai Identitás Skála

A topológiai identitás méréséhez Félonneau (2004) Topológiai Identitás Skáláját fordítottam magyarra (1. melléklet). A fordítás során először az eredeti elemeket fordítottam angolról magyarra, majd egy független fordító a magyart visszafordította angolra. A két angol verzió összevetését követően korrigáltam a magyar fordítást, ahol ez szükségesnek mutatkozott. Az eredeti kérdőív 4 faktort (külső szemlélő szempontjai, általános kötődés, elkötelezettség, szociális identifikáció) és 22 itemet tartalmazott, megbízhatósága megfelelő volt (Cronbach alfa= 0,86). A 22 itemes faktor struktúra a teljes variancia 60%-át magyarázta. A fordítás után elkészült magyar változaton elvégzett feltáró- és megerősítő

faktorelemzés eredményeképp kialakult egy 5 faktoros és 15 itemes struktúra (2. melléklet), melynek megbízhatósága némi redundanciát feltételez (Cronbach alfa= 0,905), azonban a 16 tétel a teljes varianciára nézve 64,1%-os magyarázó erővel bír.

Helykötődés mérése

A helykötődést Hernandez és munkatársai (2007) angol nyelvű kérdőíve szerint mértem. A kérdőívet angolról magyarra fordítottam, majd egy független fordító vissza angolra és itt is korrigáltam a magyar itemeket a két angol verzió alapján, ahol szükséges volt. Az eredeti mérőeszköz egy faktoron 8 elemet tartalmazott, megbízhatósági mutatója (Cronbach alfa) 0,94 volt. A magyarra fordított kérdőív két faktoron mutatott stabil struktúrát 6 elemmel, megbízhatósági értéke kicsivel kevesebb redundanciát mutatott (Cronbach alfa= 0,915), mint az eredeti kérdőívben (3. melléklet).

Urbanofil-urbanofób attitűdök

Az urbanofil és urbanofób attitűdöket Félonneau (2004) Ideális város kérdőíve alapján mértem. A szerző által több lépcsőben, több mintán kialakított 9 db „városi” és 9 db „nem városi” elemeket fordítottam magyarra, melyek az ideális város részeként jelennek meg. A kitöltőknek a 18 elemet tartalmazó listán ki kellett választani azt a 10-et, melyeket az ideális város jellemzőinek tartanak. Az urbanofília index kiszámításához a „városi” elemek számát elosztottam az összes válasszal, így minden esetben 0 és 1 közötti értéket kaptam. A szerző nyomán a felső harmadba tartozókat kódoltam urbanofilként ($>0,66$), az alsó harmadba tartozókat urbanofóbként ($<0,33$) (4. melléklet). Nem minden esetben pontosan 10 elemet adtak meg a kitöltők, de az arányok számításával kiküszöbölhetővé vált ez a probléma.

Extroverzió-introverzió

Az extroverzió méréséhez az Eysenck-féle személyiség kérdőív (EPQ) extroverzió skáláját alkalmaztam, a kérdőív Eysenck és Matolcsi (1984) által validált magyar változatát felhasználva. A kérdőív négy faktora közül az egyik az extroverzió skála, megbízhatósága megfelelő (Cronbach alfa férfiaknál= 0,81; nőknél= 0,82).

Településképi Arculati Kézikönyv

A hipotézisekben szereplő településrészek lehatárolását Szeged város Településképi Arculati Kézikönyve (Pap, 2017) alapján végeztem. A kézikönyv feladata bemutatni a város építészeti és táji értékeit, jó példákkal szemléltetve azokat. A különböző stílusú területeket építészeti karakter alapján határolja le. Pap (2017) leírása alapján a *történeti beépítésű területeken* döntően a történeti épületállomány dominál, melynek nagy része az 1879-es árvíz után épült, korábbi előzményeket is őrző, egységes eklektikus-szecessziós stílusban. A terület döntő többsége a szegedi nagykörút külső teleksávja által határolt, de a sugárutak mentén több helyen csápszerűen kinyúlik. Részét képezik Szőreg, Tápé és Kiskundorozsma központjai is. Az *átalakuló területek* szintén a Nagyárvíz után

épültek újjá, azonban az 1990-es évekig még többé-kevésbé fennmaradt történeti épületállomány a telkek magánérés átépítésének következtében nagyrészt eltűnt. Az így létrejött újfajta építészeti környezetre jellemzőek a színvilágukban, arányrendszerükben, anyaghasználatukban elrugaszkodott épületek, sok esetben kihasználva a maximális beépíthetőséget. A terület beépítése meglehetősen heterogén. Az *alacsony intenzitású beépítések* kertvárosias jellegű, jellemzően családi házas tömböket foglalnak magukba, viszonylag nagy telekméretekkel, nagyrészt szabadon álló beépítéssel, kiterjedt zöldterületekkel. A *lakótelepek, lakóparkok* településrészen jellemzően iparosított technológiával, a modernista elképzelések szerint épültek többlakásos épületek. A hagyományos településszerkezettől eltérő, zöldben úszó szoliter épületkubusok jellemzik a területet. Sok esetben egységes városépítészeti koncepció szerint épültek, melyben az egyenként sivárnak mondható épületeket ellensúlyozták igényes kertészeti megoldásokkal, előremutató középületekkel és közlekedési megoldásokkal. Figyelemre méltó, hogy a lakótelepek jobb zöldfelület-ellátottsági mutatókkal rendelkeznek, mint a hagyományos lakóterületek többsége.

A vizsgálat leírása

A kérdőív elején informált beleegyezést olvashattak a kitöltők, a kutatás etikailag jóváhagyásra került a Szegedi Tudományegyetem BTK Pszichológiai Intézet eljárásrendje alapján. A kitöltés hozzávetőlegesen 10-15 percet vett igénybe, anonim és önkéntes volt, ellenszolgáltatás nélkül. A kérdőívcsomag 2020. április-májusban öt hétig volt elérhető. A statisztikai számításokat Jamovi 1.1.9. és IBM SPSS 23.0 programmal készítettem.

EREDMÉNYEK

Topológiai Identitás Skála

Első lépésként a Félonneau (2004) Topológiai Identitás Skála kérdőíve alapján készített Topológiai Identitás Skála magyar verziójának faktorszerkezetét vizsgáltam meg feltáró- és megerősítő faktorelemzés segítségével. A feltáró faktorelemzésre a minta alkalmasnak bizonyult. A Kaiser-Meyer-Olkin mutató minden tétel esetében megfelelő értéket mutatott (KMO összérték =0,896), a Bartlett teszt is szignifikáns lett ($p < 0,001$), így elvégezhető volt az elemzés. Maximum likelihood módszert választottam oblimin rotációval, melynek eredményeként öt faktort javasolt a program (5. melléklet).

Samuels (2016) irányelvei szerint a 0,3 faktortöltés alatti tételeket ki kell venni a mintából, majd újra lefuttatni az elemzést. Az egyes tételek keresztöltése sem lehet ennél nagyobb egyszerre két faktoron. Javaslatára szerint faktoronként legalább három tétel faktortöltésének 0,4 felettinek kell lennie. Ezek alapján eltávolítottam az 5-ös, 6-os, 9-es, 16-os és 22-es tételt. A program továbbra is öt faktoros modellt javasolt. Az eredeti kérdőívben az 1-4. (külső szemlélő

szempontjai), 5-14. (általános kötődés), 15-18. (elkötelezettség) és 19-22. (szociális identifikáció) tételek alkották a négy faktort. A nem megfelelő töltéssel rendelkező elemek eltávolítását követően kezdett kirajzolódni az eredeti struktúra. A különbséget az jelentette, hogy az eredeti, második faktor kettévált, a 3-as és a 10-es elem pedig más faktoron szerepelt. A kérdőív elméleti megfontolásait szem előtt tartva kivettem a mintából a 3-as és 10-es elemet, melynek eredményeként kialakult egy stabil öt faktoros struktúra, jellemzően 0,6-0,9 közötti faktortöltésű elemekkel. Az öt faktor a *külső szemlélő szempontjai* (1-3. tétel), *általános kötődés* (4-7. tétel), *ismerősség* (8-9.), *elkötelezettség* (10-12.) és *szociális identifikáció* (13-15.) neveket kapta, Félonneau (2004) és Lalli (1992) koncepciója alapján.

A feltáró faktorelemzés során kialakult 15 tételen megerősítő faktorelemzést végeztem, a modell további pontosítása miatt. Az illeszkedésmutatók értékeléséhez Hu és Bentler (1999) irányelveként meghatározott határértékeit használtam. Egészen erős illeszkedési mutatókkal rendelkezett a modell, azonban megvizsgáltam, hogy a feltáró faktorelemzés során eltávolított, de az elméleti koncepcióba illeszkedő tételek újbóli alkalmazása javít-e ezeken a mutatókon. Az 5-ös, 6-os, 9-es, 16-os tételek rontottak az illeszkedési mutatókon, azonban a 22-es tétel javított rajtuk, így ezt a tételt visszahelyeztem a modellbe. A négyfaktoros struktúra sem a feltáró-, sem a megerősítő faktorelemzésben nem mutatkozott kellően stabilnak. Az elméleti modellhez képest szignifikáns különbség mutatkozott ($p < 0,001$), azonban ez a próba érzékeny az elemszámra, így a többi mutató alapján értékeltem az illeszkedést. McDonald és Ho (2002) szerint a 0,5 alatti RMSEA érték számít különösen jónak, de a 0,8 alatti is elfogadható. A Hu és Bentler (1999) által meghatározott 0,95-ös határ meglehetősen szigorú a CFI és TLI mutatókra vonatkozóan, mások szerint a 0,9 feletti érték is jónak számít (McDonald & Ho, 2002). Végeredményben öt faktoron összesen 16 tétel maradt (3. melléklet), a modell illeszkedésmutatói jók vagy elfogadhatók lettek (2. táblázat).

	Illeszkedésmutató	
	Ötfaktoros modell	határértéke (Hu & Bentler, 1999)
χ^2	227	-
p	< 0,001	> 0,05
χ^2/df	2,41	< 3
RMSEA	,0733	< 0,05
RMSEA 90% CI	,0612 < CI < ,0855	(< 0,08)
CFI	,949	> 0,95 (> 0,90)
TLI	,934	> 0,95 (> 0,90)
SRMR	,0462	< 0,09

1. Táblázat A megerősítő faktorelemzés illeszkedésmutatói

A faktorok belső megbízhatóságát tekintve a *külső szemlélő szempontjai* (Cronbach- $\alpha = 0.739$), az *ismerősség* (Cronbach-alfa = 0.766) és a *szociális identifikáció* (Cronbach-alfa = 0.718) kiválóan bizonyultak. Az *elkötelezettség* (Cronbach-alfa = 0.937) és az *általános kötődés* (Cronbach- $\alpha = 0.898$) faktorok tételei a kelleténél több hasonlósággal rendelkeznek. A teljes kérdőív megbízhatósága is valamivel a jónak mondható érték felett van (Cronbach- $\alpha = 0.905$).

Helykötődés mérése

A helykötődést Hernandez és munkatársai (2007) kérdőívének magyar fordításával mértem, melynek faktorszerkezetét szintén feltáró- és megerősítő faktorelemzés segítségével vizsgáltam. A Kaiser-Meyer-Olkin mutató minden tétel esetében megfelelő értéket mutatott (KMO összérték =0,888), a Bartlett teszt is szignifikáns lett ($p < 0,001$), így elvégezhető volt az elemzés. Maximum likelihood módszert választottam oblimin rotációval, melynek eredményeként két faktort javasolt a program (6. melléklet).

Ezt követően megerősítő faktorelemzést végeztem. A kapott illeszkedésmutatók Hu és Bentler (1999) irányelvként meghatározott határértékeit figyelembe véve nem bizonyultak kielégítőnek, így változtattam a modellen. A másik faktorra való áttöltés és a kovariánsok vizsgálata nyomán a 3-as és 4-es tételt kivettem a modelltől, melynek eredményeként kiváló illeszkedési mutatókat kaptam (4. táblázat). A két új faktor a *kötődés a városhoz* és a *kötődés a várostól távol* neveket kapta, melyek tartalmilag valóban elkülönülnek egymástól (4. melléklet).

	Illeszkedésmutató	
	Kétfaktoros modell	határértéke (Hu & Bentler, 1999)
χ^2	18,3	-
p	= 0,019	> 0,05
χ^2/df	2,29	< 3
RMSEA	,0698	< 0,05
RMSEA 90% CI	,0267 < CI < ,113	(< 0,08)
CFI	,992	>0,95 (>0,90)
TLI	,984	>0,95 (>0,90)
SRMR	,0247	< 0,09

2. Táblázat A megerősítő faktorelemzés illeszkedésmutatói

A *kötődés a városhoz* faktor (Cronbach-alfa = 0,905) és a teljes kérdőív (Cronbach-alfa = 0,915) megbízhatósága némi redundanciát feltételez, míg a

kötődés a várostól távol (Cronbach-alfa = 0,852) faktor megbízhatósága jónak mondható.

Településrészek elemzése

Az első hipotézisem alapján megvizsgáltam, hogy az egyes településrészeken élők topológiai identitása között van-e különbség. A topológiai identitás összpontszáma nem mutatott normális eloszlást a Kolmogorov-Smirnov teszten ($D(254)=0,123$; $p<0,001$), ezért nem paraméteres eljárást, Kruskal-Wallis próbát alkalmaztam. A próba szignifikáns eredményt mutatott ($U(4)=13,3$; $p=0,01$), tehát van érdemi különbség a csoportok között. A Dwass-Steel-Critchlow-Fligner féle páronkénti összehasonlítás megmutatta, hogy a történeti városrészben élők topológiai identitása szignifikánsan alacsonyabb az alacsony intenzitású területeken ($p= 0,02$) és a lakótelepeken vagy lakóparkokban ($p= 0,043$) élőkénél.

A különböző településrészek lakóinál a helykötődés mértékét is összehasonlítottam. A helykötődés összpontszáma sem mutatott normális eloszlást a Kolmogorov-Smirnov teszten ($D(254)=0,240$; $p<0,001$), ezért itt is Kruskal-Wallis próbát alkalmaztam. A próba hipotézisemnek megfelelően nem mutatott szignifikáns különbséget a csoportok között a helykötődés mértékében ($U(4)=9,02$; $p=0,061$).

Harmadik hipotézisem szerint a történeti városrészben és lakótelepeken, lakóparkokban élők inkább urbanofil attitűddel rendelkeznek. Függő változóként az urbanofília indexet alkalmaztam, mely nem mutatott normális eloszlást a Kolmogorov-Smirnov teszten ($D(254)=0,160$; $p<0,001$). A Kruskal-Wallis próba nem jelzett szignifikáns különbséget a csoportok között ($U(4)=7,03$; $p=0,134$). Kijelenthető, hogy az urbanofil-urbanofób attitűdök hasonló arányban vannak jelen minden vizsgált településrészen. Megvizsgáltam, hogy a teljes mintán igaz lesz-e Félonneau (2004) eredménye, mely szerint az urbanofil attitűddel rendelkezők topológiai identitása erősebb. Spearman-féle korrelációval vizsgáltam az urbanofília index és a topológiai identitás közti együtt járást, de statisztikailag semmilyen kapcsolat nem mutatható ki közöttük ($r(253) = 0,031$; $p = 0,621$).

Együtt járást feltételeztem az urbanofil attitűd és az extroverzív személyiségvonás között. Az urbanofília index mellett az extroverzió összpontszáma sem mutatott normális eloszlást a Kolmogorov-Smirnov teszten ($D(254)=0,123$; $p<0,001$), ezért Spearman-féle korrelációval vizsgáltam az együtt járást. A próba statisztikailag szignifikáns, de gyenge együtt járást mutatott az urbanofil attitűd és az extroverzió között ($r(253) = 0,242$; $p < 0,001$). Félonneau (2004) vizsgálatához hasonlóan az urbanofília index felső harmadában lévők ($> 0,66$) tekintetem urbanofil attitűddel rendelkezőnek, a középső harmadban lévők atlagosnak és az alsó harmadban lévők ($< 0,33$) urbanofóbnak. Az így képzett csoportokat összehasonlítottam, az extroverzió összpontszámát alkalmazva függő változóként. A Kruskal-Wallis próba szignifikáns különbséget mutatott ($U(2)=7,62$; $p=0,022$), tehát van érdemi különbség a csoportok között. A Dwass-Steel-Critchlow-Fligner féle páronkénti összehasonlítás alapján az

urbanofil attitűddel rendelkezők extroverzió pontszáma szignifikánsan magasabb az urbanofób ($p=0,009$) csoportnál. A Mean Rank alapján az átlagos csoportnál is jelentősen magasabb, de az statisztikailag nem tekinthető szignifikánsnak ($p=0,075$).

Az extroverzió és a topológiai identitás közötti kapcsolatot külön vizsgáltam nőknél és férfiaknál, hiszen különböző átlagértékek adódtak a magyar populáción (Eysenck & Matolcsi, 1984). Nemenként az extroverzió átlagos pontszámától egy szóráson kívül esőket tekintettem extrovertáltként ill. introvertáltként, a többiek átlagos értékkel bírtak. Az így kapott csoportok topológiai identitását Kruskal-Wallis próbával hasonlítottam össze és sem a nőknél ($U(2)=5.608$; $p=0,061$), sem a férfiaknál ($U(2)=2,664$; $p=0,264$) nem kaptam szignifikáns különbséget, azonban a nőknél statisztikailag nagyon „közel” vannak az eredmények. A mediánok rangsorolása alapján is látható, hogy az extrovertáltak topológiai identitása mindkét nemnél magasabb, azonban ez statisztikailag nem jelentős.

A szakirodalmi áttekintést követően érdemesnek találtam megvizsgálni, hogy a szegedi születésű lakosok helykötődése és topológiai identitása különbözik-e a később betelepültektől. A függő változók nem normális eloszlása miatt Mann-Whitney próbát alkalmaztam a csoportok összehasonlítására. A helykötődés tekintetében nem mutatott szignifikáns különbséget a próba ($U=7092$, $Z=-1589$, $p=0,112$), a topológiai identitás tekintetében azonban igen ($U=5562$, $Z=-4157$, $p<0,001$). A mediánok rangsorolása alapján kijelenthető, hogy a Szegeden születettek topológiai identitása szignifikánsan erősebb a később betelepülőknél. Az eredményt befolyásolhatta a Szegeden töltött évek száma, mely szignifikánsan több a Szegeden születetteknél, mint a később betelepülőknél ($U=3082$, $Z=-8412$, $p<0,001$). Tekintve, hogy nem normális eloszlást követ mindkét változó, kovariancia analízist nem végezhettem. Annyit azonban megtettem, hogy a kovariáns bevezetésének feltételeit megvizsgáltam. A kovariáns (összesen hány évet élt Szegeden) nem normális eloszlású ($D(254)=0,079$; $p=0,001$) és szignifikáns, de gyenge kapcsolatot mutatott a Spearman-féle korreláció során a helykötődés összpontszámával ($r(253) = 0,336$; $p < 0,001$), míg a topológiai identitással közepesen erős kapcsolata volt, mely statisztikailag szintén szignifikáns ($r(253) = 0,499$; $p < 0,001$). A csoportok közti lineáris különbségek feltárását grafikusan végeztem el, melynek során láthatóvá vált, hogy a kovariáns máshogyan hat a két csoportra, így nincs értelme lefuttatni az elemzést. Ezek alapján kijelenthető, hogy a Szegeden született lakosok topológiai identitása a városban eltöltött évektől függetlenül erősebb, mint a később betelepülőké. A helykötődés tekintetében nem volt jelentős különbség.

A Mann-Whitney teszten a nemek között szignifikáns különbség mutatkozott mind a helykötődés ($U=4559$, $Z=-3793$, $p<0,001$), mind a topológiai identitás tekintetében ($U=5021$, $Z=-2757$, $p=0,006$). Mindkét esetben a nők kapcsolata mutatkozott erősebbnek a településsel. Megvizsgáltam a helykötődés és topológiai identitás kapcsolatát az életkorral is. A Spearman-féle korreláció során az életkor a helykötődéssel statisztikailag szignifikáns, de gyenge kapcsolatot mutatott ($r(253) = 0,354$; $p < 0,001$), míg a topológiai identitással

közepesen erős kapcsolatot, mely statisztikailag szintén szignifikáns ($r(253) = 0,429$; $p < 0,001$).

MEGVITATÁS

Kutatásom célja magyar nyelven elérhető, érvényes mérőeszközök létrehozása volt a topológiai identitás és helykötődés mérésére, továbbá összefüggések feltárása ezekkel a mérőeszközökkel szegedi mintán. Ennek során vizsgáltam az említett konstruktumok egymással, demográfiai jellemzőkkel való kapcsolatát, eltérő építészeti karakterű településrészek szerinti csoportosításban. Emellett vizsgáltam urbanofil és urbanofób attitűddel rendelkező személyeket, akik ellentétes módon gondolkodnak az ideális városról, majd megnéztem, tapasztalok-e együtt járást az extroverzió mértékével.

A Topológiai Identitás Skála szegedi mintán történő elemzését követően, az eredeti négyfaktoros szerkezet helyett ötfaktoros struktúrát mutatott. A 0,3 saját faktortöltés alatti vagy e feletti keresztöltéssel rendelkező és az eredeti koncepcióba nem illeszkedő elemek eltávolításával egy stabil szerkezetű, kifejezetten jó illeszkedésmutatókkal rendelkező mérőeszközt kaptam.

Az ötfaktoros modell létjogosultsága elfogadhatóbb lesz, ha áttekintjük a koncepcionális előzményeket. Félonneau (2004) Topológiai identitás skálájának elméleti háttérét Lalli (1992) Városi Identitás Skálája jelenti. Utóbbi öt faktort tartalmaz, melyek közül a *külső szemlélő szempontjai* és az *elkötelezettség* teljes mértékben megegyezik Félonneau (2004) hasonló nevű faktoraival. A francia szerző vizsgálatában Lalli (1992) kérdőívéből az *általános kötődés*, a *személyes múlttal való folytonosság* és az *ismerősség* faktorok egynek mutatkoztak, így *általános kötődés* néven egy faktorként szerepel kérdőívében, két elem kivételével Lalli (1992) tételei közül mind. Így már talán érthetőbb, hogy a Topológiai identitás skála magyar változatában miért vált ketté Félonneau (2004) általános kötődés skálája. Az új faktorok Lalli (1992) koncepciója alapján kerültek elnevezésre, tartalmi elemzésüket követően. A magyar kérdőív második faktora az *általános kötődés*, harmadik faktora az *ismerősség* nevet kapta. Az ötből három faktor megbízhatósága kiválóan bizonyult, az *elkötelezettség* és az *általános kötődés* faktorok mutattak némi redundanciát. A későbbiekben megfontolandó lehet ezen két faktor elemszámának csökkentése vagy tartalmi módosítása.

A helykötődést mérő eszköz Hernandez és munkatársai (2007) egy faktoros, nyolc tételes kérdőíve nyomán készült. Kétfaktoros struktúra rajzolódott ki a faktorelemzések során, majd faktoronként egy-egy elem eltávolításával egy rendkívül jó illeszkedési mutatókkal rendelkező kérdőívet kaptam. A két új faktor tartalmilag jól elkülöníthető a tételek alapján. A *kötődés a városhoz* faktor és a teljes kérdőív itt is mutat némi redundanciát, így a tételek számának csökkentése vagy új tartalommal való feltöltése indokolt lehet.

Az eltérő karakterű településrészek topológiai identitását vizsgálva a hipotézisemmel ellentmondó eredményt kaptam, mely szerint a történeti városrészben élők topológiai identitása szignifikánsan alacsonyabbnak bizonyult

az alacsony intenzitású területeken és a lakótelepeken, lakóparkokban élőknel. Ez az eredmény eltér a korábbi kutatásokétól, amelyek a lakótelepeken nehezebben kifejlődő identitást feltételeztek (Niit, 1993 id. Düll, 1995) és a történeti településrészek identitásformáló erejét is erősebbnek vélték (Becker c Keim, 1973 id. Lalli, 1992; Forrest & Kearns, 2001; Nasar, 1998 id. Lewicka, 2008). Lalli (1992) szerint az énfelnagyítás motívuma jobban kapcsolódik a várost alkotó reprezentációkhoz, ezért az egész városra vonatkozó identitás erősebb, mint a kisebb egységekre értett. Jelen kutatásunkban a város egészére vonatkozó identitást vizsgáltuk, ezért a városrészek közti különbségeknek kevesebb befolyása lehetett. Magyarázattal szolgálhat a biofília elmélet is, mely szerint genetikailag kódolva van a természeti környezet iránti vonzódásunk (Wilson, 1984 id. Rácz, 2011), a lakótelepeken és az alacsony beépítésű területeken pedig a legnagyobb a zöldfelületek aránya. Pap (2017) szerint a lakótelepek is lassan történeti jelentőséggel bírnak, a felújításoknak köszönhetően pedig az épületek építészeti minősége is fokozatosan javul. Ezt a vizsgálatot szükséges lesz városrészenként nagyobb elemszámmal is elvégezni.

A helykötődés tekintetében nem találtam különbséget a városrészek lakói között. Születtek eredmények a történeti városrészek helykötődést erősítő szerepére (Lewicka, 2008), azonban a helykötődés fogalma inkább affektív jellegű, mely gyorsabban alakul ki és számos kiváltó oka lehet, különböző kiterjedésű és funkciójú helyekre vonatkozhat (Hidalgo & Hernandez, 2001; Tournois & Rollero, 2020). Ezek alapján minden városrész lakóinál kialakulhat helykötődés a városra vonatkoztatva.

Az ideális várossról alkotott elképzelésük alapján nem találtam különbséget a városrészek lakói között. Az urbanofil és urbanofób attitűddel rendelkezők is hasonló arányt képviseltek minden településrészen. Hipotézisemet arra alapoztam, hogy a történeti városrészek és a lakótelepek, lakóparkok némileg zsúfoltabb, forgalmasabb, „városiasabb” környezetében markánsabb lesz az urbanofilek aránya. Szeged egy vidéki középváros Magyarországon, ahol talán nem mérhetőek szignifikánsan a nagyvárosokra jellemző jegyek. Elképzelhető, hogy Budapesten más eredmény születne, de számos tényező befolyásolhatja még ezt a jelenséget. Félonneau (2004) eredményétől eltérően, a teljes mintán mért topológiai identitás mértéke nem mutatott kapcsolatot az urbanofil attitűddel. A francia szerző vizsgálata Bordeaux-ban készült egyetemisták körében, mely település a lakosok számát tekintve nagyságrendileg megegyezik Szegeddel, azonban a népsűrűsége majdnem tízszerese a magyar városénak (Bordeaux, Szeged), mely vizsgálatom szempontjából döntő tényező lehet.

Az urbanofil attitűd és az extroverzió mint személyiségvonás szignifikáns kapcsolatban áll. Az együtt járás statisztikailag szignifikáns, de gyenge, azonban az urbanofil lakosok csoportja jelentősen magasabb pontszámot ért el az extroverzió skálán, mint az urbanofóboké. Az urbanofilek az átlagos csoporttól is láthatóan magasabb pontszámokat produkáltak, ami azonban nem bizonyult szignifikánsnak. Az urbanofilek szeretik a városi nyüzsgést, ideális város jellemzőiként inkább városiasabb jegyeket adtak meg (Félonneau, 2004), az extrovertáltak pedig társaságkedvelő, szenzációkereső, aktív emberek (Eysenck &

Matolcsi, 1984). Nőknél az extroverzió statisztikailag nem megerősített módon, de tendencia szinten összefügg a topológiai identitással a szegedi mintán. Düll (2009) szerint a város túlingerli az ember idegrendszerét, amit feltételezésünk szerint az extrovertáltak viselnek jobban, hiszen nekik biológiailag meghatározottan is több ingerre van szükségük (Carver & Scheier, 2006). Eredményeink szerint nagyrészt ők rendelkeznek urbanofil attitűddel és kis mértékben a topológiai identitásuk is magasabb, mely statisztikailag nem megerősített, azonban Félonneau (2004) eredményeinek tudatában figyelemre méltó.

A tősgyökeres szegedi lakosok topológiai identitása szignifikánsan magasabb a később betelepültekénél, míg helykötődés tekintetében nem tapasztaltam különbséget. Ez egybecseng néhány korábbi kutatással (Lalli, 1988; Lalli, 1992; Hernandez et al., 2007), azonban volt olyan vizsgálat, melyben ellentétes eredményt kaptak (Tournois & Rollero, 2020). Utóbbiak a vizsgált város (Belgrád) elmúlt évtizedeinek viharos eseményeit és bizonytalan identitását vélik az eredmény egyik okának. Ők helyidentifikációt mértek, ami némileg eltér a helyidentitás fogalmától, definíciója szerint a helynek magának kitüntetettebb szerep jut. Véltetően a hely szellemének (genius loci) itt erősebb befolyása volt (Stedman, 2003 id. Lewicka, 2008). Eredményeim alapján, úgy tűnik, a születés helyének kitüntetett szerepe van az identitás alakulásában.

A nők Szeged várossal való kapcsolata mind a helykötődés, mind a topológiai identitás pontszámait tekintve szignifikánsan erősebb, mint a férfiaké. A Tournois és Rollero (2020) által hivatkozott riportban (World Economic Forum, 2018), ahol a férfiak és nők lehetőségei közti különbséget vizsgálták, Magyarország a 102. helyen áll a 149 országból, míg Szerbia, ahol a szerzők nem találtak különbséget a nemek között helyidentifikáció tekintetében, a 38. Elképzelhető, hogy Szegeden még erősebben érvényesülnek a hagyományos, otthonhoz kötődő női szerepek, mint egy nagyvárosban, ami által másként kapcsolódnak a városhoz. Az életkorral is összefüggést mutattak a helykötődés és topológiai identitás pontszámai. Az utóbbival való erősebb kapcsolat egybecseng korábbi eredményekkel, melyek szerint a fizikai környezettel való kapcsolat az ott tartózkodás hosszával arányosan erősebbé teszi az azonosulást (Becker & Keim, 1973 id. Lalli, 1992; Lalli, 1988 id. Lalli, 1992; Tournois & Rollero 2020) és alátámasztja annak lassabban kialakuló mivoltát.

A későbbi kutatások szempontjából hasznos lehet, hogy a Településképi Arculati Kézikönyvek lehatárolásai segítségével építészeti karakterük mentén összehasonlítható településrészeket kaphatunk, melyek új szempontokkal gazdagíthatják a környezetpszichológiai kutatásokat. A közigazgatási jellegű lehatárolások nem egységes építészeti karakterek mentén jöttek létre, ez indokolhatja a csekély vonatkozó szakirodalmi adatot. További vizsgálatok szükségesek az eltérő karakterű településrészek jellemző kötődés, identitás kialakulására vonatkozóan. Van-e jelentős különbség, és ha igen, az minek tulajdonítható, milyen fejlesztések lennének szükségesek, hogy vonzóbb településképet, élhetőbb környezetet hozzunk létre. Érdekes lehet megvizsgálni a lehetőségét, hogy a helyidentitást/topológiai identitást az azonosulás más formáihoz hasonlóan fel lehet-e bontani további komponensekre, melyekkel

pontosabb magyarázatokat lehetne kapni a helyekkel kapcsolatos azonosulás jelenségére vonatkozóan (pl. Roccas, 2006).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Becker, H. & Keim, K. D. (1973). *Wahrnehmung in der städtischen Umwelt-Möglicher Impuls für kollektives Handeln*. Berlin:Kiepert.
- Bordeaux. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia.*, Letöltve: 2020.06.08., <http://https://en.wikipedia.org/wiki/Bordeaux>
- Carver, S. Ch, Scheier, M. F.(2006). *Személyiségpszichológia*. Budapest, Magyarország: Osiris Kiadó.
- Dúll., A. (1995). Az otthon környezetpszichológiai aspektusai. *Magyar Pszichológiai Szemle LI.* (35.), 5-6. 345-377.
- Dúll., A. (1996). A helyidentitásról. *Magyar Pszichológiai Szemle, LII.*(36.), 4-6.363-391.
- Dúll., A. (2009). A város a környezetpszichológiában. In A. Dúll & É. Izsák, (Eds.), *Tér-rétegek - Tanulmányok a XXI. század térfordulatairól* (pp. 159-177). Budapest, Magyarország: L'Harmattan.
- Eysenck, S., Matolcsi, Á. (1984). Az Eysenck-féle személyiség kérdőív (EPQ) magyar változata: A magyar és az angol felnőttek összehasonlító vizsgálata. *Pszichológia, 2*(4), 231-240.
- Félonneau, M.-L. (2004). Love and loathing of the city: Urbanophilia and urbanophobia, topological identity and perceived incivilities. *Journal of Environmental Psychology, 24*(1), 43-52. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(03\)00049-5](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(03)00049-5)
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies, 38*, 2125-2143.
- Gerson, K., Stueve, C. A. & Fischer, C. S. (1977). Attachment to place. In C. S. Fischer, Ed., *Networks and Places*. New York: The Free Press, pp. 139-161.
- Hernández, B., Carmen Hidalgo, M., Salazar-Laplace, M. E., & Hess, S. (2007). Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Journal of Environmental Psychology, 27*(4), 310-319.
- Hidalgo, M. C., & Hernández, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology, 21*, 273-281.
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6*(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Lalli, M. (1988). Urban identity. In D. Canter, J. Jesuino, L. Soczka & G. M. Stephenson, Eds., *Environmental Social Psychology*. Dordrecht: Kluwer, pp. 303-311.

- Lalli, M. (1992). Urban-related identity: Theory, measurement, and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12(4), 285–303. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80078-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80078-7)
- Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past. *Journal of Environmental Psychology*, 28(3), 209–231.
- McDonald, R. P., & Ho, M.-H. R. (2002). Principles and practice in reporting structural equation analyses. *Psychological Methods*, 7(1), 64–82. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.7.1.64>
- Milgram, S. (1970). A nagyvárosi élet élménye. Pszichológiai elemzés. In V. Szilágyi, (Ed., 1980), *Együttérzés, önzetlenség, felelősség* (pp. 37-57). Budapest, Magyarország: Tankönyvkiadó.
- Nasar, J. L. (1998). *The evaluative image of the city*. Thousand Oaks: Sage.
- Niit, T. (1993). Dangers to self-identity in urban high-rise areas, Kézirat, *Előadás a III. Európai Pszichológiai Konferencián, 1993. júl. 4-9. Tampere, Finnország*.
- Pap, Á. (2017). *Szeged Településképi Arculati Kézikönyv*. Letöltve: 2020. április 15. <https://www.szegedvaros.hu/jovahagyott-telepuleskepi-arculati-kezikonyv-valamint-telepuleskepi-rendelet-kozzetetele/>
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57–83.
- Rácz, J. (2011). Betegség-egészség és a zöldkörnyezet. *Addiktológia*. X(1), 56-110.
- Roccas, S., Klar, Y., & Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: Modes of national identification, conflict vehemence, and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(4), 698–711. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.91.4.698>
- Rollero, C. (2013). The town in my mind: How place attachment and identification are linked to place perception. *Estudios de Psicología*, 34, 309–314.
- Rowles, G. D. (1990). Place attachment among the small town elderly. *Journal of Rural Community Psychology*, 11, 103–120.
- Samuels, P. (2016). *Advice on Exploratory Factor Analysis*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.5013.9766>
- Schneider, G. (1990). Umweltrepräsentation: Problembereiche. In L. Kruse, C. F. Graumann & E.-D. Lantermann, Eds, *Ökologische Psychologie*. München: PVU, pp. 263-267.
- Stedman, R. C. (2003). Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*, 16, 671–685.
- Szeged. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia.*, Letöltve: 2020.06.08., <http://https://hu.wikipedia.org/wiki/Szeged>
- Tolman, E. C. (1948). Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review*, 55, 189–208.
- Tournois, L., & Rollero, C. (2020). “Should I stay or should I go?” Exploring the influence of individual factors on attachment, identity and commitment

in a post-socialist city. *Cities*, 102, 102740.

<https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102740>

Tuan, Y-F. (1990). *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes and values*. New York: Columbia University Press.

Twigger-Ross, C. L., & Uzzell, D. L. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 205–220.

Wilson, E. O. (1984). *Biophilia. The Human Bond with Other Species*. Harvard University Press.

World Economic Forum. *The global gender gap report 2018*. (2018). http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf (Letöltve: 2020. június 09.).

Mellékletek

1. melléklet Topological identity scale / Topológiai identitás skála

(Félonneau, 2004)

(eredeti elem/magyarra fordítás)

Az értékelés 4 fokú Likert skálán történt (1= egyáltalán nem ért egyet, 2= általában nem ért egyet, 3= általában egyetért, 4= teljes mértékben egyetért)

External evaluation (Külső szemlélő szempontjai)

1 Bordeaux is seen from outside as possessing prestige

1. Szeged a külső szemlélő számára presztízzsel bíró város.

2 Compared with other cities, Bordeaux has many advantages

2. Más városokkal összevetve, Szeged számos előnnyel rendelkezik.

3 Bordeaux is mainly a city for tourists

3. Szeged főként a turisták városa.

4 There are many things here which are envied by other cities

4. Sok olyan dolog található itt, melyeket más városok irigyelnek.

General attachment (Általános kötődés)

5 I really feel like a native of Bordeaux

5. Tősgyökeres szegedinek tartom magam.

6 I see myself as an inhabitant of Bordeaux

6. Egyszerűen szegedi lakosnak tartom magam.

7 I feel really at home in Bordeaux

7. Teljes mértékben itthon érzem magam Szegeden.

8 This city is like a part of my self

8. Számomra ez a város olyan, mintha a részem lenne.

9 Lots of things in this city remind me of my own past.

9. Ebben a városban sok dolog a múltamra emlékeztet.

10 I cannot imagine living in a different city because I would give up too much of myself.

10. Nem tudom elképzelni, hogy másik városban éljek, mert túl sok mindent kellene feladnom magamból.

11 I had so many experiences in Bordeaux that I have become intimately bound up with the city.

11. Olyan sok élményt szereztem Szegeden, hogy ezáltal nagyon szoros kapcsolatom alakult ki a várossal.

12 I know Bordeaux so well that I would recognize the town on a photograph taken at any time.

12. Annyira jól ismerem Szegedet, hogy egy fotóról felismerném a várost, bármikor is készült az.

13 When I amble through Bordeaux I feel very strongly that I belong here.

13. Amikor Szegeden sétálgatok, erősen érzem, hogy ide tartozom.

14 This town is very familiar to me indeed

14. Ezt a várost igen jól ismerem.

Commitment (Elkötelezettség)

15 I would like to stay in Bordeaux indefinitely

15. Szegeden szeretnék maradni amíg csak tudok.

16 I would like to witness Bordeaux's future development

16. Szeretnék tanúja lenni Szeged jövőbeli fejlődésének.

17 Bordeaux plays an important part in my projects for the future.

17. Szeged fontos szerepet tölt be jövőbeli terveimben.

18 My personal future is closely tied up with Bordeaux.

18. Jövőm szorosan összefonódik Szegeddel.

Social identification (Szociális identifikáció)

19 The fact that I live in this city conveys an image of myself to others.

19. A tény, hogy Szegeden lakom élek, jól tükröződik a személyiségemben.

20 On the whole, people living in this city are like me

20. Összességében, az ebben a városban élő emberek olyanok, mint én.

21 Compared to others, people living in this city are generally decent.

21. Másokhoz viszonyítva, az ebben a városban élő emberek általában rendesek.

22 Sometimes it bothers me when people label me as a person living at Bordeaux.

22. Néha zavar, ha nem tekintenek igazi szegedinek.

2. melléklet Topological Identity Scale /Topológiai Identitás Skála (magyar változat)

Külső szemlélő szempontjai

1. (1.) Szeged a külső szemlélő számára presztízzsel bíró város
2. (2.) Más városokkal összevetve, Szeged számos előnnyel rendelkezik
3. (4.) Sok olyan dolog található itt, melyeket más városok irigyelnek.

Általános kötődés

4. (7.) Teljes mértékben itthon érzem magam Szegeden.
5. (8.) Számomra ez a város olyan, mintha a részem lenne.
6. (11.) Olyan sok élményt szereztem Szegeden, hogy ezáltal nagyon szoros kapcsolatom alakult ki a várossal.
7. (13.) Amikor Szegeden sétálgatok, erősen érzem, hogy ide tartozom.

Ismerősség

8. (12.) Annyira jól ismerem Szegedet, hogy egy fotóról felismerném a várost, bármikor is készült az.
9. (14.) Ezt a várost igen jól ismerem.

Elkötelezettség

10. (15.) Szegeden szeretnék maradni amíg csak tudok.
11. (17.) Szeged fontos szerepet tölt be jövőbeli terveimben.
12. (18.) Jövőm szorosan összefonódik Szegeddel.

Szociális identifikáció

13. (19.) A tény, hogy Szegeden lakom élek, jól tükröződik a személyiségemben.
14. (20.) Összességében, az ebben a városban élő emberek olyanok, mint én.
15. (21.) Másokhoz viszonyítva, az ebben a városban élő emberek általában rendesek.
16. (22.) Néha zavar, ha nem tekintenek igazi szegedinek.

3. Melléklet Helykötődés mérése (Hernandez et al., 2007 alapján)
(eredeti elem/magyarra fordítás)

Az értékelés 4 fokú Likert skálán történt (1= egyáltalán nem ért egyet, 2= általában nem ért egyet, 3= általában egyetért, 4= teljes mértékben egyetért)

Kötődés a városhoz

1. I like living in this city.

Szeretek ebben a városban élni.

2. I feel attached to this city.

Úgy érzem, kötődöm ehhez a városhoz.

3. I would regret having to move to another city.

Sajnálném, ha másik városba kellene költözni.

5. I feel at home in this city.

Otthonosan érzem magam ebben a városban.

7. This is my favourite city to live in.

Lakhatóság szempontjából ez a kedvenc városom.

Kötődés a várostól távol

4. When I've been away for a while, I really want to come back.

Amikor hosszú időre távol vagyok, vágyom vissza.

6. When I'm away, I miss this city.

Amikor távol vagyok, hiányzik a város.

8. When I'm away, I'm happy to come back.

Ha elmegyek, boldog vagyok, hogy visszatérhetek.

(megj.: az eredeti tételek a magyar változat faktor struktúrája szerint vannak rendezve)

4. Melléklet. The Ideal City questionnaire / Ideális város kérdőív
(Félonneau, 2004)
(eredeti elem/fordítás)

City items (városi elemek)

- 1 Culture *kultúra*
- 2 Work *munka*
- 3 Animation *aktív szórakozás*
- 4 Social exchanges *társadalmi kapcsolatok*
- 5 Architectural Heritage *építészeti örökség*
- 6 Going out *társas kikapcsolódás*
- 7 Fashion *divat*
- 8 Availability of consumption goods *fogyasztási javak elérhetősége*
- 9 Cosmopolitanism *világpolgárság*

Noncity items (nem-városi elemek)

- 10 Greenery *zöldfelületek*
- 11 Cleanliness *tisztán tartott környezet*
- 12 Tranquillity/calmness *nyugalom*
- 13 Unpolluted *szennyezéstől mentes*
- 14 Free of traffic *forgalomtól mentes*
- 15 Safe *biztonság*
- 16 Helping others in need *rászorulóknak segítése*
- 17 Equality *egyenlőség*
- 18 Welcoming *vendégszeretet*

5. Melléklet *Topológiai identitás skála magyar változatának struktúrája a feltáró faktorelemzés segítségével*

Tételek/Faktorok	1	2	3	4	5
1. Szeged a külső szemlélő számára presztízzsel bíró város	.593				
2. Más városokkal összevetve, Szeged számos előnnyel rendelkezik.	.731				
3. Szeged főként a turisták városa.					.309
4. Sok olyan dolog található itt, melyeket más városok irigyelnek.	.624				
5. Tősgyökeres szegedinek tartom magam.		.311	.480		
6. Egyszerűen szegedi lakosnak tartom magam.					
7. Teljes mértékben itthon érzem magam Szegeden.		.723			
8. Számomra ez a város olyan, mintha a részem lenne.		.810			
9. Ebben a városban sok dolog a múltamra emlékeztet.		.624	.315		
10. Nem tudom elképzelni, hogy másik városban éljek, mert túl sok mindent kellene feladnom magamból.				.637	
11. Olyan sok élményt szereztem Szegeden, hogy ezáltal nagyon szoros kapcsolatam alakult ki a várossal.		.544			
12. Annyira jól ismerem Szegedet, hogy egy fotóról felismerném a várost, bármikor is készült az.			.861		
13. Amikor Szegeden sétálgatok, erősen érzem, hogy ide tartozom.		.632			
14. Ezt a várost igen jól ismerem.			.640		
15. Szegeden szeretnék maradni amíg csak tudok.				.723	
16. Szeretnék tanúja lenni Szeged jövőbeli fejlődésének.		.425		.474	
17. Szeged fontos szerepet tölt be jövőbeli terveimben.				.968	
18. Jövőm szorosan összefonódik Szegeddel.				.970	

19. A tény, hogy Szegeden lakom élek, jól tükröződik a személyiségemben.	.557
20. Összességében, az ebben a városban élő emberek olyanok, mint én.	.826
21. Másokhoz viszonyítva, az ebben a városban élő emberek általában rendesek.	.594
22. Néha zavar, ha nem tekintenek igazi szegedinek.	

6. **melléklet** *Helykötődés mérése a feltáró faktoranalízis eredményével*

Tételek/Faktorok	1	2
Szeretek ebben a városban élni.	,927	
Úgy érzem, kötődöm ehhez a városhoz.	,883	
Sajnáltnám, ha másik városba kellene költöznöm.	,463	
Amikor hosszú időre távol vagyok, vágyom vissza.		,933
Otthonosan érzem magam ebben a városban.	,888	
Amikor távol vagyok, hiányzik a város.		,926
Lakhatóság szempontjából ez a kedvenc városom.	,566	
Ha elmegyek, boldog vagyok, hogy visszatérhetek.		,688